

УДК 82.09

**ПРАБЛЕМА МАРАЛЬНАГА ВЫБАРУ Ў ПРЫТЧЫ ПРА БЛУДНАГА СЫНА
І АПОВЕСЦІ “АБЕЛІСК” ВАСІЛЯ БЫКАВА**

А.С. Сярэдзіч, XI клас

Навуковы кіраўнік – **І.А. Хвясюк**, настаўнік беларускай мовы і літаратуры
ДУА “Сярэдняя школа № 3 г. Пінска”

Праца прысвечана комплекснаму даследаванню праблемы маральнага выбару на матэрыяле евангельскай прытчы пра блуднага сына і аповесці “Абеліск” Васіля Быкава.

Аб’ект даследавання: кананічны тэкст евангельскай прытчы пра блуднага сына і аповесць Васіля Быкава “Абеліск”.

Прадмет даследавання: спецыфіка, механізмы і філасофскія асновы маральнага выбару ключавых персанажаў гэтых твораў.

Мэта даследавання: комплексны параўнальны аналіз мадэлей маральнага выбару ў прытчы пра блуднага сына і аповесці Васіля Быкава “Абеліск” праз прызму ключавых філасофскіх падыходаў для знаходжання як агульных, так і адметных рыс з мэтай выяўлення ўніверсальных законаў маральнага выбару як філасофска-эстэтычнай катэгорыі.

Задачы даследавання:

раскрыць сутнасць філасофска-этычнага паняцця “маральны выбар”;

распрацаваць тэарэтычную базу на аснове асноўных філасофска-этычных падыходаў да праблемы маральнага выбару;

выявіць, як асэнсоўвалася праблема маральнага выбару ў беларускай літаратуры другой паловы XX стагоддзя;

вызначыць сутнасць, матывы і наступствы маральнага выбару галоўных герояў прытчы пра блуднага сына;

высветліць сутнасць маральнага выбару Мароза і Міклашэвіча;

правесці параўнальны аналіз дзвюх мадэлей выбару, выявіўшы кропкі іх судакранання і прынцыповыя адрозненні;

правесці педагагічны эксперымент з мэтай выяўлення эфектыўнасці выкарыстання прытчы як інструмента фарміравання здольнасці вучняў 6 класа да ўсвядомленага маральнага выбару.

Гіпотэза даследавання: нягледзячы на радыкальнае адрозненне кантэкстаў, абодва творы раскрываюць адзіную сутнасць маральнага выбару як акта вышэйшай свабоды і адказнасці чалавека, аднак парадыгма збавення і даравання, цэнтральная для прытчы, у аповесці Быкава змяняецца парадыгмай ахвярнага сведчання і калектыўнай памяці. На нашу думку, аповесць “Абеліск” Быкава з’яўляецца гістарызаванай трансфармацыяй універсальнай біблейскай мадэлі маральнага выбару.

Метады даследавання: вывучэнне навуковай літаратуры па тэме даследавання; апісальны, кантэкстуальны аналіз, параўнальны аналіз з элементамі стылістычнага; эксперымент, абагульненне і сістэматызацыя. Даследаванне вялося ў індуктыўным кірунку – ад аналізу фактычнага матэрыялу да яго сістэматызацыі.

У працы разглядаюцца сутнасць маральнага выбару, яго структура і адрозненне ад звычайнага выбару. Гэта дазволіла выявіць спецыфіку данага феномена як асобага тыпу чалавечай дзейнасці, адметныя рысы якога – накіраванасць на дабро або зло, высокая ступень адказнасці і глыбокі ўнутраны канфлікт.

Асэнсаванне сутнасці маральнага выбару немагчыма без звароту да філасофскіх канцэпцый, якія прапануюць розныя спосабы інтэрпрэтацыі чалавечых рашэнняў. У сувязі з гэтым намі былі вывучаны і сістэматызаваны асноўныя філасофскія падыходы да таго, як чалавек павінен прымаць маральныя рашэнні.

Мы высветлілі, што тэалагічны падыход уяўляе сабой сістэму маральных прынцыпаў, заснаваных на рэлігійным светапоглядзе. “Маральны выбар – гэта выбар паміж заветаў і грахом, а яго вынікам з’яўляецца абавязак або пакаранне” [4, с.1034]. Дэанталогія разглядае маральны выбар як выкананне абавязку. Безумоўным маральным законам з’яўляецца катэгарычны імператыв [3, с.92]. Прыхільнікі ўтылітарызму сцвярджаюць, што “маральнасць выбару вызначаецца выключна яго наступствамі” [4, с.1104]. Экзістэнцыялізм надае асаблівую ўвагу свабодзе і адказнасці чалавека [3, с.119]. Гэтыя падыходы ўтвараюць тэрміналагічны і метадалогічны апарат, які дазволіў нам перайсці да аналізу мастацкіх твораў і сістэматызаваць назіранні над мастацкімі тэкстамі.

Для разумення кантэксту творчасці Васіля Быкава намі былі прааналізаваны праграмныя творы беларускай літаратуры другой паловы XX стагоддзя, што дазволіла вылучыць характэрныя для эпохі тыпалагічныя мадэлі маральнага выбару. Мы высветлілі, што беларуская мадэль маральнасці спалучае ў сабе элементы розных філасофскіх традыцый.

Зроблены дэталёвы аналіз даследуемых твораў. У выніку аналізу прытчы пра блуднага сына і аповесці “Абеліск” Васіля Быкава мы прыйшлі да наступных высноў:

1. Абудва творы аб’ядноўвае магутная філасофская аснова. Яны выступаюць як класічныя мадэлі для даследавання механізмаў маральнага выбару. Абудва тэксты сцвярджаюць, што сапраўдны выбар заўсёды звязаны з пераадоленнем эгаізму і скіраваны на захаванне чалавечнасці.

2. Евангельская прытча пра блуднага сына задае ўніверсальную, ідэальную мадэль маральнага выбару, якая грунтуецца на двух асноўных прынцыпах: асабістым пакаянні і дараванні і безумоўнай міласэрнасці. Менавіта гэта ідэальная мадэль служыць асновай і пунктам адліку для Васіля Быкава. Аднак у яго творчасці яна праходзіць праз жорсткі фільтр гістарычнага трагізму. Гэта адрозненне можна сфармуляваць як супрацьстаянне “парадыгмы жыцця” (прытча) і “парадыгмы смерці” (апавесць), дзе смерць фізічная становіцца адзіным шляхам для захавання жыцця духоўнага.

3. Нягледзячы на розныя эстэтычныя і кантэкстуальныя асаблівасці, гэтыя творы падпарадкоўваюцца адным і тым жа фундаментальным маральным законам (закону непазбежнасці выбару, закону адказнасці, закону супярэчлівасці дабра, закону ахвяры), што сведчыць аб адзінстве чалавечай прыроды ў пошуках дабра і справядлівасці. Такім чынам, мы пераканаліся ў справядлівасці нашай гіпотэзы.

4. Філасофскі аналіз, праведзены ў першай (тэарэтычнай) главе, дазволіў выявіць, што Быкаў стварыў уласную, сінтэтычную мадэль выбару, якая мае глыбокія карані ў хрысціянскай свядомасці, але абапіраецца на гераічныя традыцыі народа.

5. Важнейшым вынікам даследавання з’яўляецца выснова аб тым, што Быкаў, нягледзячы на поўную адсутнасць у яго тэкстах прамой рэлігійнай рыторыкі, стварае глыбока хрысціянскі свет маральных каштоўнасцей. Яго героі, як і герой евангельскай прытчы, робяць свой выбар на карысць любові. Але калі ў прытчы гэта любоў, якая вяртае і аднаўляе, то ў Быкава яна набывае найвышэйшую ахвярную форму. Настаўнік Мароз з “Абеліска” – гэта чалавек, які сваімі ўчынкамі

выканаў галоўны хрысціянскі завет: “Няма больш той любові, чым гэтая – калі хто аддасць душу сваю за сяброў сваіх” (Евангелле ад Іаана, 15:13). Гэта сведчыць аб тым, што традыцыя хрысціянскага светапогляду, засвоеная на падсвядомым узроўні, жыве ў нацыянальным характары і знаходзіць сваё адлюстраванне нават ва ўмовах афіцыйнага атэізму.

Такім чынам, даследаванне паказала жыццёвую і духоўную сувязь паміж старажытным архетыпам і яго сучаснай літаратурнай інтэрпрэтацыяй. Сінтэз філасофскіх падыходаў, прапанаваных Быкавым, паказвае, што сапраўдны маральны выбар заўсёды знаходзіцца па-за жорсткімі рамкамі адной тэорыі і з’яўляецца жывым, экзістэнцыяльным актам любові і самаадмаўлення, які бярэ свой пачатак у вечных ідэях, выказаных яшчэ ў евангельскай прытчы. Мы пераканаліся: ад евангельскай прытчы да ваеннай прозы XX стагоддзя цягнецца нітка разумення маральнага выбару як акта самаахвярнай любові.

Практычная частка была рэалізавана з дапамогай педагагічнага эксперымента, які праводзіўся з мэтай фарміравання ў вучняў умення рабіць усвядомлены маральны выбар. Яго аснову склалі спецыяльна створаныя для даследавання прытчы-задачы, якія мадэлююць складаныя маральныя выбары ў зразумелым для школьнікаў кантэксце. Апрацаваны матэрыялы ў форме вучэбнай дыскусіі з вучнямі шостага класа на ўроку беларускай літаратуры пацвердзіла яго эфектыўнасць для развіцця навыкаў рэфлексіі, крытычнага мыслення і глыбокага разумення матывацыі ўчынкаў герояў прытчаў.

Такім чынам, праца спалучае філасофскі і літаратуразнаўчы аналіз з педагагічным эксперымен-там, што забяспечвае яе навуковую каштоўнасць і актуальнасць для далейшага вывучэння праблем маралі ў літаратуры.

Перспектывы далейшых даследаванняў бачацца ў больш глыбокім параўнальным аналізе іншых твораў Быкава з біблейскімі сюжэтамі.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Бельскі, А. І. Беларуская літаратура Вучэбны дапаможнік для 5 класа ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання / А. І. Бельскі, Л. К. Цітова. – Мінск: Народная асвета, 2003. – 399 с.
2. Быкаў, В. У. Аповесці і апавяданні / В.У.Быкаў. – Мінск: Народная асвета, 1978. – 208 с.
3. Вишневский, М. И. Философия: учебное пособие / М. И. Вишневский. – Минск: Вышэйшая школа, 2008. – 479 с.
4. Новейший философский словарь / А. А. Грицанов [и др.]; под ред. А. А. Грицанова. – Минск: Книжный Дом, 1998. – 1280 с.